

Artur Fabiś, Joanna K. Wawrzyniak, Agata Chabior: *Ludzka starość. Wybrane zagadnienia gerontologii społecznej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2015, 367 s., ISBN 978-83-7850-873-1

Nakładem Oficyny Wydawniczej „Impuls” ukazała się w ubiegłym roku książka, która w szerokim zakresie prezentuje tematykę dotyczącą starości i starzenia się. Podjęto tym samym ciągle ważny i potrzebny w obliczu specyfiki ponowoczesności dyskurs nad starością i jej problemami. Autorzy – Artur Fabiś, Joanna K. Wawrzyniak, Agata Chabior – zaprezentowali bardzo ciekawy, wartościowy i rzetelnie usystematyzowany materiał, mocno osadzony w nurcie humanistycznej refleksji o specyfice egzystencji człowieka w późnej dorosłości. Zespół autorski to osoby reprezentujące różne środowiska naukowe, z różnymi tradycjami badawczymi i doświadczeniami, mające jednak wspólne podejście do omawianej problematyki.

Recenzowana praca składa się ze wstępu, z czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii i indeksu rzeczowego. Autorzy książki skrzętnie odnotowują zakres swojego udziału w prezentowanej pracy – w spisie treści umieszczono nazwiska przy napisanych przez konkretne osoby podrozdziałach pracy. Publikacja ma charakter podręcznikowy, jak zaznaczono we wstępie (s. 11), co odzwierciedla się w sposobie prezentowania treści, ich układzie. Autorzy zaproponowali dwa porządki rozważań nad zagadnieniami starości i starzenia się. Pierwszy oscyluje wokół możliwości i ograniczeń współczesnej starości, warunków społeczno-kulturowych kształtujących oblicza starości w wymiarze

zarówno jednostkowym, jak i społecznym. Drugi porządek to rozważania o starości, starzeniu się oraz zjawiskach i procesach ze starością współwystępujących.

Rozdział I: *Starzenie się i starość. Definicje – teorie – koncepcje*, wprowadza czytelnika w elementarną wiedzę dotyczącą specyfiki nauki o starzeniu się i starości (rozdz. I.1); w dalszych podrozdziałach dokonana została charakterystyka procesu starzenia się, starość zaś została przedstawiona w postaci zadania rozwojowego. Na końcu tego rozdziału autorzy zaprezentowali czytelnikowi zagadnienia życia duchowego i świata wartości seniorów, dowodząc sposobem doboru i prezentacji treści swego głębokiego rozeznania i obycia w problematyce dotyczącej starzenia się i starości, a także wizji własnej koncepcji prezentacji treści, tym samym przekonania o tym, co bezsprzecznie wymaga wyśunięcia na „pierwszy plan”.

Rozdział II zatytułowany został *Codziennność życia w starości*. Tu autorzy podjęli refleksję o jakości życia i satysfakcji życiowej w starości, o potrzebach ludzi starszych, o życiu rodzinnym i funkcjonowaniu gospodarstw domowych, jak też o partnerstwie i seksualności seniorów. Niezrozumiałe jest wyodrębnienie w ostatnim podrozdziale kwestii dotyczących mieszkań seniorów spoza rozważań ujętych w podrozdziale I. *Jakość życia i satysfakcja życiowa w starości*, gdyż kwestie mieszkaniowe mają niezwykle ważny wpływ na jakość życia. Wydaje się, że układ treści i omawianych zagadnień zyskałby na przejrzystości, gdyby zagadnienia dotyczące mieszkań znalazły się w podrozdziale II.1, nawet jeśli dominującym wątkiem są tu kwestie prawne i organizacyjne oraz funkcjonalność mieszkań. Być może jednak takie skonstruowanie rozdziału jest wyrazistym manifestem własnej wizji prezentowania treści, co już wcześniej sygnalizowałam. I dobrze, ponieważ nigdy autorowi/autorom nie uda się sprostać gustom czytelniczym innych, zawsze zaś powinien/powinni umieć przedstawić własne spojrzenie. Tutaj jest ono wyraziste.

W rozdziale III autorzy książki podjęli rozważania nad *Aktywnością w starości*. Dużo miejsca zajmuje tutaj omówienie problematyki edukacji ludzi starszych, które zaprezentowano w bardzo szerokim kontekście: od specyfiki uczenia się ludzi starych, przez charakterystykę uniwersytetu trzeciego wieku, do miejsca seniorek i seniorów w edukacji nieformalnej. Pomiędzy tymi rozważaniami w dwóch podrozdziałach przedstawiono treści niezwykle cenne i potrzebne nie tylko z powodu konsekwentnie tu stosowanego autorskiego zamysłu ich prezentacji, ale przede wszystkim jako element budowania (reperowania) społecznego wizerunku starości. Otóż po pierwsze: dobitnie i kalorycznie w opisie jako nadrzędny cel uczenia się seniorów przedstawiona została ich samowystarczalność (rozdz. III.1.2). Po drugie:

w podrozdziale *Najpowszechniejsze zakresy uczenia się osób starszych w instytucjach* (rozdz. III.1.3) autorzy, prezentując liczne badania dotyczące edukacji w starości, głównie polskich badaczy, nakreślili rzetelny obraz uczestnictwa osób starszych w edukacji (głównie w uniwersytetach trzeciego wieku); ukazali motyw, potrzeby, ale i skutki tejże aktywności. Podobnie wartościowe dla reperowania społecznego wizerunku starości są kolejne dwa podrozdziały (rozdz. III.2: *Aktywność społeczna ludzi starszych*; rozdz. III.5: *Aktywność zawodowa seniorów*), w których nie przemilczano licznych problemów (słabe uczestnictwo, słaba reprezentacja osób starszych w aktywności zawodowej) oraz podjęto rozważania o uczestnictwie osób starszych w strukturach społeczeństwa obywatelskiego, o grupach samopomocowych, o wolontariacie osób starszych (rozdz. III.2), jak też o determinantach aktywności i dezaktywacji zawodowej, aktywności ekonomicznej, srebrnej gospodarce czy zarządzaniu wiekiem. Rozważania te w mojej opinii są bardzo wartościowe, stanowią potrzebną inicjatywę w zakresie budowania rzetelnej wiedzy o starości.

Autorzy publikacji rzetelnie dobrali treści wypełniające rozdział IV, zatytułowany *Zagrożenia, troski i wyzwania w okresie starości*. Przedstawili temat zarazem wnikliwie i subtelnie, co pozwala czytelnikowi zobaczyć te zagadnienia bez zbędnego ciężaru emocjonalnego i przekonania, że to główne oblicze starości. Rozważania zamieszczone w dwóch pierwszych podrozdziałach dotyczą marginalizacji i dyskryminacji osób starszych (rozdz. IV.1), zdrowia i choroby jako czynników determinujących jakość życia w starości (rozdz. IV.2). W mojej opinii szczególnie dwa ostatnie podrozdziały dobrze wpisują się w lukę, wynikającą ze zbyt rzadkiego podejmowania tychże zagadnień w opracowaniach, co przekłada się na niską świadomość tych problemów zarówno wśród osób starszych, jak i wśród ich rodzin oraz osób wspierających seniorów. I tak, w podrozdziale zatytułowanym *Troski i niepokoje egzystencjalne ludzi dojrzałych* (rozdz. IV.3) czytamy o lęku tanatycznym, sensie i bilansie życia, dalej o samotności, osamotnieniu i izolacji (autorzy bardzo skrupulatnie rozdzielili te terminy, precyzując je w szeroko prezentowanych definicjach). Osobno napisano o cierpieniu (fizycznym, psychicznym, duchowym oraz egzystencjalnym). Jako ostatnie w tym podrozdziale zaprezentowano zagadnienia straty, żałoby, wdowieństwa. Ostatni podrozdział, zatytułowany *Zachowania patologiczne w starości i wobec osób starszych* (rozdz. IV.4), poświęcony został rozważaniom dotyczącym uzależnień osób starszych, ubóstwa i niedostatku, a także problematyce samobójstw ludzi starszych oraz przemocy wobec nich. W mojej opinii cały rozdział IV jest najmocniejszym punktem publikacji, ma najbardziej wyrazisty, autorski charakter – dobór zagadnień i sposób ich prezentowania stanowią znaczący

wkład autorów książki w budowanie wiedzy o problemach wciąż słabo poznanych, zbyt rzadko poruszanych.

Recenzowana praca bardzo dobrze wpisuje się w zapotrzebowanie na współczesny dyskurs nad starością i starzeniem się. Jest potrzebna i wartościowa, interdyscyplinarna, prezentuje szereg odwołań do innych autorów, prac, wyników badań. Koncentruje się głównie wokół społecznych teorii starości i starzenia się. Autorzy, umieszczając swe rozważania w paradygmacie aktywnego starzenia się, proponują własny sposób narracji o starości i starzeniu się. Publikacja z całą pewnością może być adresowana do szerokiego grona czytelników, między innymi: do studentów studiów pedagogicznych, pracy socjalnej, jak i innych kierunków, na których podejmuje się tematykę starości i starzenia się człowieka; do pracowników socjalnych, pracowników służby zdrowia, świadczących usługi dla osób starszych; do członków rodzin wspierających ludzi dojrzałych; do wszystkich zainteresowanych problemami starzenia się i starości.

Agnieszka Majewska-Kafarowska